

MARKUSOVSZKY LAJOS (1815–1893): SEMMELEIS IGNÁC (1818–1865) FŐMŰVE, A 'DIE AETIOLOGIE'¹

**Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet és a Semmelweis Orvostörténeti
Múzeum, Könyvtár és Levéltár munkatársai, Gazda István vezetésével
Közreműködött: Kapronczay Károly és Szállási Árpád**

A könyv, melyre t. ügyfeleinket – minthogy azt valószínűen már mind ismerik – nem éppen figyelmeztetni, mint inkább a benne foglalt tan érdemének őszinte elismerése által lapunk becsét emelni szándékozunk, nem tartozik azon munkák közé, minőket a tudósok szoktak, szakmájuk tételeit többé-kevésbé új alakba öntve, s néhány saját észlelet és nézettel fűszerezve, a könyvkereskedés útján évente közzé tenni; – nem is mondhatjuk azt azon benyomásnál fogva, mit reánk gyakorolt, a szokott értelemben merőben tudományos műnek vagy értekezésnek, ámbár kitűnően az-, miután a benne foglalt tan és annak minden tétele kórtani kísérleteken, a legszabatosabb kórodai megvigyázáson és statisztikai adatokon alapszik, s okoskodása menetében a metodológia minden igényének megfelel.

Az észleletek és kísérletek, a tan és annak igazolása olvasás közben mind eltűnnek szemeink elől, és csak az eszme köti le figyelmünket, csak az életmentő tett, a melegen érző és tana igazságáról és üdvéről a legbensőbben áthatott ember áll előttünk. A sorok, miken szemünk végigfut, nem holt betűk; s azon tanulságos, nem egy rejtélyt megfejtő, s az álfogalmak és kongó tudós frázisok egész táborát szétszalasztó tapasztalatok és adatok, mikkel itt találkozunk, nem pusztán elvont tudományos fürkésznet hideg produktumai, hanem valódi életnyilatkozatok és tettek, melyekben az igazságtól ihletett szívnek szintoly nagy része van, mint a bűvárszellemnek, s az őszinte jóakaratsnak, mint a logikai szigorral következtető észnek.

Tanúskodik erről úgy a felfedezés és a munkának történelme, mint a tárgyra vonatkozó adatok lelkiismeretes és szorgalmas összeállítása; tanúskodik azon ihletség és rendíthetetlen buzgóság, mely a mű minden részeit és tételeit átlengi, s őket azon győző erővel ruházza fel, milyennel csak oly tan dicsekedhet, melynek valódiságáért nemcsak szóval küzdeni, de életünkkel is jótállni képesek vagyunk; tanúskodik végre szerzőnk azon bensősége, melynél fogva tanával mintegy összeolvadt, s mely nemcsak az orvosi egyet gyűlésében, midőn e tárgyról Pesten először értekezett, a jelenlévőket mind meghatotta, de mely valahányszora gyermekági láz kóroktanának kérdése fölmerül, ugyanazon lelkesüléssel újra kitör.

A gyermekági láz, s kivált annak kóroktana Willis (1682), és Strother (1718) idejük óta, kik a kórt elsőként ismertették meg e néven, valószínű mintája volt azon ésszel ellenes, inexact és sajnosan kell megvallanunk, még mai nap sem egészen elavult okoskodási módszernek, mely az orvosi tudományt sok szisztémával, de vajmi kevés ismerettel szaporította, s tények és észleletek helyett spekulatív fogalmakat, azoknak megfejtésére pedig önkény-alkotta lényeket

---

¹ Forrás: Markusovszky Lajos: Die Aetiologie, der Begriff und die Prophylaxis des Kindbettfiebers von J. Ph. Semmelweis. In: Marikovszky György (sajtó alá rend.): Markusovszky Lajos válogatott munkái. Bp., 1905 pp. 279–292. (Könyvismertetés. Orvosi Hetilap, 1861. No. 10, 12, 14.)

– ontológiákat – és erőket állított fel, mikor aztán természetesen „minden megfoghatatlanra egy hangzatos szó készen volt”, s a tudós a betegágyánál kénye-kedve szerint mindent megmagyarázhatott, s íróasztala mellett szebbnél-szebb teóriákat hevenyészhetett. Csak az a kár, hogy e szótudománynak a természetben a tények meg nem feleltek, s a nagy tudakosság és undorító panaceák dacára a betegek „völgyben és hegyek ormán” elpusztulának.

A gyermekági láz kórokai közt a lochiák és tej visszaverődésén kezdve, a terhesség és szülés közben ható minden elképzelhető fizikai és vegyi, erkölcsi és lélektani mozzanatokkal találkozunk, anélkül, hogy az írók legkevésbé is kötelezve éreznék magukat arra, hogy e mozzanatok hatásmódját és okozati viszonyát a kórral, az életismeret törvényeivel csak némileg is összhangzásba hozzák. Ők megelégszenek felállításukkal, s hol azok is cserbe hagyják őket, s a betegek halnak, ott aztán kozmikus hatányokhoz folyamodnak, s az egész délibábos épület koronájaként a minden aggodalmon és a bűvárlat minden fáradsámain túlságos génusz epidemicus egész pompájában feltűnik.

Tudjuk, hogy azon kórán, mely ellen sok és sokféle szerünk van, egy sem biztos; úgy vagyunk a kór-okokkal is; hol sok az ok, ott egy sem igaz, ott a valódi indító mozzanatot nem ismerjük, s rendesen azon feltételeket sem, melyek a baj létesítésére szükségesek, de vagy a véletlen jelenlévő körülményeket okozzuk, melyek szolgálatukat máskor ismét megtagadják, vagy mi még kényelmesebb, a tudományunkban végtelenre szaporodott valamely nagyhangzatú üres szóval üjtük el a dolgot.

Hogy az orvosok a szabatos bűvárlat meghonosítása és kiművelése előtt ily olla potridá-val önmagunkat és a világot még ámíthatták, az hagyján; de hogy most is, midőn a tények becse, a kísérlet szabályai, a kutatás módszere, s az elméletnek a tárgy természete által meghatározott logikai törvényei ismervék, ezen és ehhez hasonló kóroktanokat és fejtegetéseket még de cathedra is hallanunk kell, s a kórbonctani iskola növendékei a gyermekági láz okai elszámolásánál még a meleget és hideget, az éhséget és nyálánságot, a hyperinosist és uraemiát, a plethorát és hydraemiát, a torlódásokat és az inopexiát, a munkásságot és tunyaságot, a bánatot és a megsértett szemérmet stb. stb. hozhatják fel egyhuzamban, össze-vissza, s minden pirulás nélkül, ahelyett, hogy tudatlanságukat, s tudományunk hiányait őszintén elismernék: azt valóban csak a kritikai ítélőképesség és a filozófikus készség tökéletes hiányának kellene tulajdonítanunk, ha a mindent tudni akaró dogmatizmus gögjét, s azon emberi gyarlóságot nem ismernénk, melynél fogva hit, előítélet és fogalom „miként szakadatlan hideglelés” nemzedékről nemzedékre egyaránt száll és öröklődik.

Az orvosi tudomány kiművelésében a részt vett népek közt a józan angol nép orvosai jártak még legközelebb az igazsághoz, mert a sebészi és gyermekági láz közti hasonlatosság figyelmüket el nem kerülte, s mert azt ragályosnak és pedig nemcsak egyik szülőről a másikra, hanem az orvos, a ruhaneműk stb. által is terjedhetni vélték, minélfogva szülészeti gyakorlatukat egy időre gyakran félbe is szakították, ha gyermekágias betegeiknél a kór szaporodását vették észre. E profilaktikus szabály legalább célszerű volt, és igaz azon tény, hogy a baj egyik egyénről a másikra átszármazhat, habár annak megfejtése és fogalmazása a dolog valódi állásával meg nem egyezett, miután a gyermekági láz átvitethető betegség ugyan, de nem ragályos.² A német és francia szülészek ellenben nemcsak hogy fel nem ismerték vagy be nem vallották az imént elsorolt okok semmiségét, sőt szaporították még azokat; s a génusz endemicus és epidemicus még napjainkban is nem hogy leszorított volt a gyermekági láz teréről, hanem még a leghíresebb orvosi tekintélyek védelmében is részesült a párizsi akadémiáknál, s Semmelweis felfedezése dacára teljes érvényű oknak tekintetett a bécsi szülőkórodákon. Boër ideje óta az elfogulatlan és józan tapasztalat itt úgy

---

² Lásd: Semmelweis tanár idevágó értekezését az Orvosi Hetilap múlt évi folyama [1860] 44, 45, 46. és 47. számaiban.

látszik, nem tudott meghonosulni. – A kór történelme után ítélve Eisenmann³ talán azon kevesek közé tartozott Németországban, kik elméletileg legalább a baj valódi természetét sejtették, mert szerinte – s ebben valószínűen az angol bűvárok után indul – a gyermekági láz egész tana a sebek megfertőzése és romlásának tanán alapszik, s a szülés közben felsebesedett méh (s a tüdők is) az út, melyen a fertőzés kiválóan történik. De a kór nosológiája további fejtegetésénél, bármily szellemdúsan viszi is azt ki Eisenmann, a ragályok és miazmák tömkelegébe szintén beletévedt, miután a fertőzés valódi módját, s annak vívőjét nem ismerte.

Ezt nemcsak felfedezni sikerült Semmelweis tanárnak, de egyszersmind a szert, s a módot is kimutatni, mellyel a szülházakat pusztító ezen kórnak a legtöbb esetben elejét lehet venni, s a szülőanyák, s magzataik életét megmenteni.

Azt mondtuk, hogy a szerző buzgó, lelkesült bűvárlatáról, s az általa felállított kór-oktan alaposságáról mindenekelőtt a felfedezésnek történelme tesz tanúbizonyságot. Lássuk tehát e történelem részleteit, melyeknek nagyrészt magunk is szemtanúi voltunk.

A bécsi közkórháznál, mint tudjuk, két szülkórda van, évenként összesen 7–8000-re menő szüléssel; az I. kórda szülésorvosok, a II. bábák kiképzésére szolgál. A felvétel váltakozva történik e két kórda úgy, hogy az I. osztályra hetenként négy, a II-ra három felvételi nap esik. A helyiség e felvételnek megfelelően a II. számú osztályon valamivel kisebb is, mint az I-n, mihez azonban a felvettek száma nem áll tökéletes arányban, miután a szülők a II. osztály iránt nagyobb bizalommal viseltetnek. A halálozás ellenben az első osztályon állandóan nagyobb volt, mint a másodikon, és pedig 1841-től 1846-ig – azóta tudniillik, hogy a bécsi iskolánál a kórbonctan szorgalmasan és általában műveltetett, átlag háromszor, 1846-ban ötször olyan nagy, mint a második osztályban. E halálozás pedig a gyermekági láz által okoztatott, mely az első osztályon a szülőket csoportonként ragadta el, midőn a másodikon rendszeren csak egyesek estek az öldöklő kór áldozatául.

E tényt a bécsi kórháznál nagyja és apraja ismerte; a bonckamra zúgolódott ugyan és a tudomány haladó emberei gyanús szemmel nézték a kórdat, de ez a géniusz epidemicus (!) pajzsa alatt magát tökéletesen biztosnak érezte, s az Isten csapásait nyugodt lelkiismerettel tűrte. A kór-okokról időszakonként tudósnál tudósabb értekezések jelentek meg, a betegség kórbonctani viszonyai felderítették (a tanár maga tifusznak keresztelte a bajt), s valahányszor a halál angyala a szokottnál nagyobb és kegyetlenebb pusztításokat vitt végbe, egymást érték a szakavatott commissiók, készültek ívszámra a hivatalos jelentések, hozattak vaktában mindenféle többé-kevésbé célszerű rendszabályok; de a halál tekintetbe sem véve az udvari és kormánytanácsosi címeket, s a keresztekkel feldíszított urak tudós nézeteit, bátran és irgalmatlanul folytatta munkáját, mint azelőtt, midőn a tőszomszédban lévő, egy közös előszobába nyíló, s túlterheltebb II. osztályon csak itt-ott szemelt ki egy-egy martalékot a szülönők sorából. E pusztítás pedig télen úgy mint nyáron és a hónapok minden megválogatása nélkül egyaránt folyt, akár zsúfolva volt az osztály, akár nem, még akkor is, midőn a kórszellem (!) a legjobb indulattal viseltetett a város iránt, s átlépni sem merészelte a szomszéd baba-osztály helyiségeinek küszöbét.

Ily körülmények közt lépett Semmelweis tudor tanársegédi hivatalába 1847. év elején, miután két évnél tovább a kórdat látogatta és annak kezelése módjával és gyógybánásával mindenképpen megismerkedett.

Hogy Rokitansky és Skoda avatott tanítványának elfogulatlan észlelő szeme előtt, ily viszonyok közt minden addig a megbetegedés magyarázatára felhozott okok elégtelenek voltak, s a sokszor említett járvány különösen pusztító szónál egyéb nem lehetett, az a mondottakból, úgy hisszük, önként folyik. Az oknak helybelinek, azaz olyannak kell lenni, mely merően az I. osztály helyiségeire szorítkozik; – e meggyőződés tisztán és szilárdan állott

---

³ Die Wundfieber und die Kindbettfieber. Erlangen, 1837.

előtte, s e meggyőződés vezérfonalán határozta el magát a baj valódi okát kutatni, s ha lehet, felfedezni.

Mi lehet ez az ok? Ez volt a kérdés, mit megoldani „komoly felszólításként lebegett a tudomány és emberbaráti öntudat fürkészeti vágya előtt.” Az addig okozott és commissionálisan elfogadott mozzanatok jók lehettek ugyan a lelkiismeret megnyugtatóására, de nem az igazság felderítésére és a kór meggátolására; nem lehetett elfogadni oknak a túlterhelést, miután az a II. osztályon még nagyobb volt, s a megbetegedés a szülők számával nem gyarapodott, se nem engedett; – nem lehetett az a helyiségnek a sok gyermekágyi láz általi berondítása, mert hiszen eléggé tisztított, s Boër alatt a II. osztály hasonló halandóságban szenvedett; nem a félelem, mellyel a szülők erre az osztályra jöttek, mert az csak a halandóság következtében támadhatott; – nem a szülő nők nyomorult körülményei, mert vagyonos körökből a második osztály sem újoncotta betegeit; – nem a műtétek vagy a tanuló szülésznek durvább kezelése, mert a kór nem a szerint választotta ki áldozatait, s a szülés maga sokkal sértőbb folyamat, mint az ujjal való vizsgálat; – nem a megsértett szemérem, miből oly terjedelmes izzadmányok aligha támadhatnak, minőket gyermekágyi láznál tapasztalunk; – végre nem rejtőzhetett az a szellőztetés, ápolás, étrend és gyógyszerelés módja és minőségében, miután e tényezők miben sem különböztek a II. osztályon divatba levő modortól.

De a többi szülészeten eddig kelettel bíró okok sem voltak képesek kielégítőleg megfejtetni a két kóroda közti különbséget a gyermekágyi lázbani megbetegedést illetőleg, ha jobb ok hiányában be is lehetett volna érni velük némely egyes kóresetek megmagyarázására. A fogamzás és a szülőknek sajátos vérvegyülete, a ragályosság, a hyperinosis, hydraemia, plethora, inopexia, a torlódások, a szülés folytán létrejövő mindennemű változások stb. stb. az egyik kórodán mind csak úgy jöttek elő, mint a másikon, s a megbetegedés plusszát sehogy sem fejthették meg annak, ki magyarázatot minden áron elfogadni nem akart.

Tapasztaltattak azonkívül az I. kórodán még más oly tünetek, melyeknek megfejtése az imént említett, s polgári joggal bíró ügynevezett okokkal semmiképpen sem akart sikerülni. Ilyen tünet volt a gyermekágyi láz csaknem bizonyos kifejlése az anyáknál és gyermekeiknél oly esetben, hol a szülés második időszaka hosszabb ideig tartott; továbbá azon körülmény, hogy a kórházba menet közben és a korán szülők a kórtól rendesen mentek maradtak; azután a gyermekágyasok sorszerű megbetegedése, s végre a halandóság nem tartós csökkenése, miután a tanítványok száma kisebbittetett.

Mi legyen tehát e sajátos tünetek forrása? honnan a két kórodának halandósága közti különbség? hol és miben rejlik azon pusztító hatány, mely épp oly irgalmatlanul teszi öldöklő kezét a legvirágzóbb leányra, mint a nyomorék nőre, az anyára mint a magzatra, melyet szemeink felfedezni nem képesek, s mely – minden jelek után ítélve – mégis közöttünk és közvetlen közelünkben kell hogy legyen.

Közlő, Semmelweis tanár baráti szívességéből a szülészeti kóroda látogatásának ideje alatt annak lakásában osztozván, szemtanúja volt azon éber, nyugalmat nem ismerő, az embereket és viszonyokat vizsga és gyanakodó szemmel megfigyelő, s az egészség és megbetegedés minden tényezőit fürkésző eljárásnak, mellyel ő az ádáz és alattomosan gyilkoló ellenséget meglesni, s tetten kapni, a megbetegedés okát felfedezni lankadatlanul iparkodott. Kísérletlenül semmi sem maradt. Semmelweis a bejövő szülőnőket múlt és jelen egészségi állapotukra nézve szorgosan megvizsgálta, életrendüket, foglalkozásukat megszabta, a műtéteket és vizsgálatot a legnagyobb óvatossággal gyakorolta, a betegeket elkülönítette, a szülőket oldalt fektette, mivel ez a II. osztályban is úgy volt, s őket szobáikba hordatta, nehogy úgy, mint azelőtt, a szülés után felkelni kényszerüljenek, a gyógyszerelést megváltoztatta, a tanárt, ki a vizsgálatot nem a leggyöngédebben szokta volt véghezvinni, különféle stratégikus fogásokkal a kétes esetektől távol tartotta, az ajtóhoz öröket állított, nehogy az egészséges, jobb módú szülőket a II. osztálybeli bábák elfogdoshassák; ugyan e

kóroda tanársegédjével barátságot kötött, hogy a viszonyokat jobban szemmel tarthassa, az egész kórház haláleseteit Lautner-bey tudor, a boncvizsgálatok akkori főnöke által ellenőriztette, a szellőztetés és tisztításra lehető legnagyobb gondot fordította, sőt a lelkeszt is felkérte, hogy az a haldoklóknak csendesen, s a legrövidebb úton szolgálja ki a végvigaszt. – Mind hiába! A lélekharang minden elővigyázat és iparkodás dacára folyton megcsendült, s hangja mindannyiszor kétségbe ejtette a bűvart, s fölsebzé az emberbarát érző szívét.

Így álltak a dolgok, midőn a kitűnő tanár Kolletschka, törvényszéki boncolat alkalmával megsebesülván, hosszabb betegeskedés után meghalt, s a boncvizsgálat hasonló kórfolyamatokat, s ugyanazon kórterményeket mutatta ki hulláján, melyeneket gyermekági lázban meghalt szülőknél szoktunk tapasztalni: visszér-, nyirkedény-, has- és mellhártya-, szívburok- és agykérlobot.

Az esemény mindnyájunkra fájdalmasan hatott, de Semmelweis tudornál, kit az osztályán pusztító kór fölött gondolat és aggodalom soha el nem hagyott, még a kedvelt tanárnak kora halála is e folyton éber eszmével találkozott. – Ha a gyermekági láz folytán elhalt szülő és magzata boncvizsgálati eredménye identitásából, így okoskodott ő, azt kell ítélnünk, hogy mindketten ugyanazon kórnak estek martalékul, úgy a Kolletschka halál utáni boncvizsgálatából is ésszerűen és joggal következtethetjük, hogy a betegség, mely életének véget vetett, lényegében ugyanaz lehet, mely szülházakban hasonló tünetmények és kórtermények mellett annyi viruló életet pusztított ki. Kolletschka pedig nem sebzés, de a sebnek rothadt állatszerves anyaggal való megfertőzése, s a vérnek ez általi romlása folytán múlt ki; tehát szülőknél is ez okban kell vagy lehet legalább a legnagyobb valószínűséggel a halálos betegség magvának rejleni. Ha az analógia alapján felállított elővéleményből képesek vagyunk az eddig megfoghatatlan járványt és annak törvényeit megfejteni, s ha a teendő szorgos megvigyázás és szabatos kísérletek a feltételezést igazolják: akkor kétség nincs, hogy a gyermekági láz oka fel van fedezve, s támadásának meggátlása is a legtöbb esetben kezünkbe adva. Hogy pedig a szülőknél a rothadt állatszerves anyaggal fertőzése lehetséges, azt egyelőre már onnan is bátran következtethetjük, hogy egyrészt a bécsi iskola pathologico-anatomikus irányánál fogva az orvosok és orvosnővendékek hullaboncolattal sokat foglalkoznak, s a kezeikre tapadt anyag – mire már a szag mutat – szappannal mosás által sem távolíthatatik el onnan; s hogy másrészt az ily módon megfertőzött ujjakkal vizsgált szülők nemzörészei a felszívódásra igen is képesek, miután a szülés folyama által nemcsak hámjukat veszítik, de föl is sebesednek. E feltételezéssel már is tökéletes összhangzásban volna az I. szülési osztálynak rendkívüli halandósága, miután az ilyenmű fertőzésnek kedvező körülmények csakis itt vannak jelen, a II. kórodának növendékei, a bábák, hullaboncolattal nem foglalkozván; de ha feltevésünk igaz, akkor a vizsgálók ujjaira tapadt hullarészek valamely fertőtlenítő anyag – halványos víz vagy mészhalt – általi megsemmisítése után az I. osztályon járványszerűen dühöngő gyermekági láznak is meg kell szűnni vagy legalább tetemesen csökkenni, mi állításunk alaposságát a legfényesebb, s legörvendetesebb módon bebizonyítaná.

A kísérlet e várakozásnak tökéletesen megfelelt, s a tapasztalat szép eredményeivel sokszorosan igazolta a bűvár azon elővéleménye okszerűségét, hogy az I. szülkórodai nagy halandóság nem epidemicus eredetű, hogy okának az intézet viszonyaiban kell rejleni, hogy a gyermekági láz nem saját kór, de a pyaemiának egy válfaja, mely a szülők rothadt állatszerves anyagokkal fertőzése következtében támad, végre hogy e fertőzés esetünkben nagyjában és kiválóan a vizsgálók hullarészekkel bemocskolt ujjáival eszközöltetik.

A bűvárlat, mely kiindulásánál csak a bécsi I. szülészeti kóroda nagy halandóságának okát akarta kifürkészni, eredményében meglepő világot derített általán a gyermekági láz és ehhez hasonló vérbomlási kórokra, s a szülházak és sebész kórosztályok máshelyütt is időszakonként tapasztalt nagyfokú halandóságára, kimutatván egyszersmind a módot és szert, mellyel a pusztító és rendesen gyógyíthatatlan bajnak elejét lehetne venni. Az egyszerű tény

felfedezése folytán a génusz epidemicus rémképe szétfolyt, a kór ragályosságára mutatni látszó körülmények valódi értékükre leszállítottak, az endemia bizonytalan fogalma határozott alakot öltött, az eddig ismert okokból meg nem magyarázható tünetmények könnyen és világosan megfejtettek, s végre az annyi éven át irgalmatlanul pusztító kór áldozatainak száma a legörvendetesebb fokban csökkentetett.

Mi tisztább élvezetet nem ismerünk annál, mely az emberi keblet akkor tölti el, midőn valamely buzgóan és epedve keresett igazság nyomára akadunk, s a lélek egész erejével fürkészett fogalom a bűvárgondolat előtt egész valójában feltárul, bármily elméleti legyen is a tárgy, mely figyelmünket leköti; minél magasztosabb lehet ez érzés, ha a felfedezett igazságnak egyszersmind gyakorlati, életmentő hatása is van. A görög bölcs joggal kiálthatta el a lelkesült heuréká-t, midőn matematikai fejteményét megoldani sikerült; mennyivel inkább tehette azt Semmelweis tanár, kinek feladata megoldásában a szív, becsület és ész egyaránt voltak érdekelve, s ki midőn a tudományt gyarapítá, egyszersmind keblét is könnyebbülni érzé azon boldogító remény által, hogy ezentúl nem kényszerül a rakásra haló betegeket tétlen és elcsüggedve nézni.

Semmelweis gyermekágyi lázról tanát következő tételbe foglalja:

A gyermekágyi láz – egy esetet sem véve ki – felbomlott állati szerves anyagok (zersetzte thierisch-organische Stoffe) fölvétele által okozott fölszívódási láz (Resorptionsfieber); a fölszívódásnak első következménye a vérvegyületnek megmásulása (Blutentmischung); az izzadmányok a vérbomlás következményei.

A felbomlott állatszerves anyag leggyakrabban kívülről vitetik be – külső fertőzés (Infection von Aussen); – ezen esetek képviselik az ún. gyermekágyiláz-járványokat, s ezek azon esetek, miket meg lehet akadályozni.

A felbomlott állatszerves anyag néha – de sokkal ritkábban, a megtámadott egyén szervezetén belül is képződhet – önfertőzés (Selbstinfection); s ez eseteknek nem lehet mindenkor elejét venni.

A forrás, melyből a gyermekágyi lázt okozó fölbomlott állatszerves anyag vétethetik, eddigi tapasztalatok szerint 1. mindennemű és korú hulla, bármily betegség ment legyen előre, csak a rothadás foka bír befolyással – ez volt a bécsi szülház nagy megbetegedésének oka; 2. mindennemű és korú beteg, ki oly betegségben szenved, mely felbomlott állatszerves anyag termelődésével jár, legyen az gyermekágyiláz, vagy csontszú, fene, evesedő rákos elfajulás stb.; e forrás leginkább magángyakorlatban, de oly kórházakban is szerepel, hol a szülész vagy baba egyszersmind evesedő fenés sebek gyógykezelésével vagy hasonló bajban szenvedő nők gyógyápolásával foglalkozik; – 3. a test mindennemű fiziológikus állatszerves képletei, melyek a felbomlás bizonyos fokát érték el, például véralvanyok, genny, heti folyás stb.; különösen ott történik, hol az ágynemű, ruha, eszközök és levegő tisztántartására szigorú gond nem fordítatik.

A felbomlott állatszerves anyag vivője lehet eddigi tapasztalatok szerint a vizsgáló ujj, a műtő kéz, műszerek, ágynemű, a körlég, szivacsok, a bábák és ápolónők kezei, ha gyermekágyasok vagy másnemű betegek fölbomlott váladékaival érintkeztek, s azután szülő- vagy gyermekágyasokkal érintkezésbe jönnek, székelő tálak, lepedők, szóval mindaz, mi fölbomlott állatszerves anyaggal megfertőztetik, s ez anyagot a felszívódásra alkalmas ivarszervekre átvinni képes.

A felszívódás helye, a külső és az önfertőzésre nézve, rendesen a méh belfelülete, a belső méhszájon kezdve fölfelé, miután ez a terhesség következtében takhártyájától megfosztatott. Egyébiránt az ivarszervek más részein is történhet a felszívódás, ha hámjukat történetesen elvesztették, vagy fölsebesítették.

Az idő, melyben a külső fertőzés – vizsgálat által legalább – leggyakrabban történik: a szülés 2. időszaka, mivel ekkor a méh belfelülete nemcsak elérhető, de a vizsgálat is legszükségesebb, s leginkább is ismételve gyakoroltatik; történik az továbbá de ritkábban az

utószülés időszakában és a gyermekágyban, mivel ekkor az ivarrészek tátongnak, és pedig leginkább rothadt állati anyagokkal telt körlég behatása vagy azokkal bemocskolt ruhaneműk és eszközök használata következtében; végre terhesség alatt, s a szülés előkészítő időszakában is előjön, de a legritkábban és valószínűen csak ott, hol a belső méhszáj már akkor is nyitva van.

Önfertőzés által pedig akkor támad gyermekági láz, midőn oly szerves részek, melyeknek ki kellene küszöböltetniük – s ez a gyermekági időszakának folyamata alatt történik – kitakarításuk előtt a szülő nő szervezetén belül fölbomlanak és fölszívódnak. Ilyen maga a heti folyás, a lepény és a hullékony hártya részletei, véralványok stb.; továbbá akkor, midőn a szülés vagy műtét által fölsebzett és zúzott nemzőrészek helyenként megfenésednek, s az ev fölszívódnak.

Mindezen tételek, úgy a gyermekági láz okát, mint annak forrását, vivőjét, a fölszívás helyét és idejét illetőleg nem íróasztalnál elméletileg felállított tételek, hanem szorgosan megvizsgált kórodai tényekre, s részben állatokon tett kísérletekre alapított tapasztalatok. E tapasztalatok ésszerűségének gyógytani próbája a Semmelweis tanár ajánlotta profilaxis, mellyel neki a bécsi szülőkórodán a halandóságot 10%-ról 0,1%-ra – leszállítania sikerült, s mely azóta úgy a pesti köz-kórháznál, mint egyetemünk kórodáján életmentőnek bebizonyult. Távoltartása minden bármily eredetű rothadt állatszerves anyagnak, s mindennek, mi azzal bemocskoltatott; fertőtlenítése a felbomlott anyagokkal érintkezésbe jött tárgyaknak, eszközöknek és testrészeknek halványos vízzel, mészhalvaggal vagy más hasonlatos szerrel: ez azon egyszerű gyógyszerelés, mellyel ezek életét megmenteni, s a legpusztítóbb kórok egyikének elejét venni lehet.

Az egyszerű tényfelfedezés üdvös értéke előtt elhomályosul a legelméletesebb rendszer, mely képes lehet ugyan a tudós világot évszázadokig leláncolni, de elvégre sem a tudománynak, sem az emberiségnek nem használ, hanem csak teremtetője hiúságának hízeleg és a vakon követő tömeg kényelmének tehet jó szolgálatot. A Semmelweis tanár felfedezte tény becsét, s azon gondolatmenet józan voltát, mely őt annak nyomába vezette, még inkább fogjuk méltányolni, ha meggondoljuk, hogy a bálványozott génusz epidemicus-nak akkor mert hadat üzeni, midőn annak „ködös homályos” fogalma alá minden ismeretlen dolgot subsumálni orvosok közt még nagyon napirenden volt, s hogy felfedezését azon időben tette, midőn a vérfertőzési kórok eszméje, a kórtermények fölszívása, a pyaemia, az uraemia, az embolia, s más hasonló, most mindenki száján forgó kórfolyamatok és tünetmények még nagyrészt nem is léteztek, s a tudományban sehogy sem polgáriarsultak meg.

De a köszönet, mellyel a szülésznek egy része legalább felfedezését fogadta, az uralkodó nézeteknek meg is felelt. Ez a felfedező és felfedezések közös sorsa. Az emberek rendesen azokat szeretik és magasztalják, kik kedvelt meggyőződéseik vagy előítéleteik mellett ügyesen és szerencsésen küzdeni, azokat megvédeni, s új tetszetős fényben feltüntetni képesek; – ki a közvélemény ellen, legyen az bár tudósok véleménye, föl mer kelni, s az évszázados hitet megingatni – az pártütő, kit ha okokkal legyőzni nem lehet, erőhatalommal kell elutasítani és megsemmisíteni. – Így járt szerzőnk is. A hírneves szülész és tudós akadémiák elfogulva valószínűen az iskolában uralgó tanok által, talán éppen azért nem tudtak megbarátkozni az egyszerű megfajlaltatással, mert sokkal természetesebb volt, sem hogy tudós (!) lehetett volna, s kicsinylették, mellőzték azt alapos vizsgálat nélkül oly könnyelműen, amilyen gondtalanul a gyermekági láz kórokai közé a legellentétebb dolgokat fölvenni nem ártallották. A felfedezés soknál a tárgyat nemcsak fel nem derítette, de még inkább eltakarta, s ahelyett, hogy a fogalmakat tisztázta és világot vetett volna a követendő útra, csak egy §-sal szaporította a tankönyveket, s egy okkal a gyermekági láz, okokban (!) számra nézve amúgy sem szegény, kóroktanát!

S a bécsi iskola? A természetbúvárokat, s azon néhány orvost – pl. Skoda-t, Chiari-t –, kiket ezek közé kell sorolnunk, kivéve, Semmelweis a bécsi egyetemnél és kormányánál

pártolásra nem talált, s nemcsak hogy segédtanársága – a bevett szokás ellenére – meg nem hosszabbított, de a docentura is, mit eleinte tőle egyszerűen megtagadtak, később csak azon kikötéssel engedtetett meg, hogy hullán nem, hanem csak bábbon adhassa elő a szülési műtéteket. Skoda tanár indítványa, mit adatok gyűjtése, s a tárgy további felderítése érdekében tenni szükségesnek vélt, hasonlóképpen elvettetett. Ily körülmények közt, midőn a birodalom fővárosában a reakció nemcsak politikai téren törekedett a szabadelvűség elnyomására, de politikai felügyelését a tudományokra is kiterjeszté, midőn Skoda és Rokitansky szava az új kultuszminiszter előtt nyomatékkal nem bírt, s a velük való ellentét szinte érdemnek tekintetett: a tudományos forradalmárnak sem lehetett többé oly helye, s Semmelweis a magát civilizáció székhelyének octroyirozó várost elhagyván, szebb jövő reményében hazájában telepedett meg, folytatva és bővítve tapasztalatait.

Túlmennénk e cikk határain, ha a szerzőt a nagy szorgalommal gyűjtött és avatott kézzel összeállított statisztikai adatokon, s minden kor, iskola és körülmények hozta vélemények bírálatán végig akarnánk követni; szabadjon szerény ismertetésünk befejezéséül csak még két észrevételt tennünk, nem éppen a tárgy érdemére, mint inkább a tárgyalásra és az irmodorra nézve.

Semmelweis értekezése bevezetésében azt mondja, hogy ő nem szeret írni, s hogy a polemiának nem barátja. Mi mind a két állítás igazságairól meg vagyunk győződve. Az első mellett annál biztosabban tehetünk tanúságot, miután az Orvosi Hetilapnak jutott azon szerencse, hogy őt nyugalmából fölverje, s a gyermekágyi lázról tapasztalatainak első önálló közzétételére bírja. S megvalljuk, hogy a lélekfurdalás egy nemével gondolunk vissza azon enyhe kényszerre, mit nála az egyes „önkéntes” cikkek megszavazása végett kelle alkalmazásba hoznunk. De úgy látszik, hogy midőn a munka egyszer megindult, s a szerző életből merített friss tanával magát a holt, s kitömött kórokok tömegével szemben találta, perdült egyik ív íróasztaláról a másik után és sietett, újra át sem tekintve, a nyomdába, míg a hat ívre számított értekezés 34 ívnyi könyvre nem szaporodott. A munka, ha ezen nem-ex professo irmodornak, s mintegy hevenyészésnek jellegét viseli is, de annál kevésbbé pedantikus és untató, annál eredetibbek, drasztikusok és találók a szerző által tana megállapítására és védelmére használt hasonlítások, gondolat- és eszmefordulatok.

A második állítás, hogy Semmelweis tanár nem barátja a polémiának, különösnek fog látszani egynémelyik előtt, ha kezébe fogván a könyvet, azt találja, miszerint egy harmadrészenél több az ellenkező vélemények cáfolatára van fordítva. S e cáfolat nem enyhe. Semmelweis tanár nem húzott kesztyűt, midőn kollégáinál látogatását tette. Ő kereken szereti kimondani azt, ami szívéen fekszik, s fennszóval hirdeti azt, mit mások csak gondolnak vagy legfeljebb cukros labdacskákban ezer bocsánatkérés közt nyújtanak át vendégeiknek. Egyre nézve azonban ellenfeleinek panaszuk nem lehet, s ez az egyenlőség, mellyel mindannyian, nem tekintve a címet, állást és hírnevet, a kis Silberschmidten kezdve föl egészen Scanzoni udvari tanácsosig, s Dubois-ig, a francia császárné szülészé ő máig könnyelmű, illogikus, s őszinteség nélküli eljárásaikért megfenyítettek, s állításaik alytalansága, egymással, s a tapasztalat tényeivel való ellenkezése kimutattatik. A tárgy fontosságában fekszik érdemileg, az egyenlő bánásmódban pedig forma szerint e kérlelhetetlen polémiának, s azon kemény szavaknak igazolása, miket az ügy és emberek iránti szeretet a szerző tollába mondott. S felfedezése óta csaknem 15 évig hallgatott, s türte kollégái ócsárló nyilatkozatait anélkül, hogy csak egy szót is írt volna az indokolatlan állítások megcáfolására, vajon hallgatnia kellett volna-e még akkor is, midőn a megszólamlás sora órá került; midőn látta, hogy ellenfeleinek egy része a tudomány azótai fejlődése folytán tanát elfogadja, követi, s őt mégis ócsárolja, más része pedig, mely csak gyűjteni, s után mondani, de bíráltni nem képes, nagyot vél haladni, midőn a többi örökölt kórok mellé – az ellentmondás legkisebb sejdítése nélkül – az övét is oda fűzi. Semmelweis áthatva felfedezése igazságától és üdvétől, kényszerítve érezte magát tanát ék gyanánt a gyermekágyi láz kóroktanának porhadtt testébe kíméletlenül

behajtani, hogy az indifferentismust legyőzze, s az ellenvéleményűeket vagy nézetei alaposágának elismerésére bírja, vagy őket új, alaposabb kóroktan kifürkészésére serkentse. Mindezeknél fogva mi őszintén hisszük, hogy szerzőnk igazat mondott, midőn azt állítja, hogy a polemiának em barátja; de hisszük azt is – amivel jelen ismertetésünket berekesztjük – hogy érdemes, az ügy lényegébe vágó választ szakértőktől egyhamar nem is remélhet, miután az általa felfedezett, s kórodai tapasztalatra, kísérletekre és statisztikai adatokra alapított kóroktanra csak hasonló alapú és horderejű érvekkel és pedig csak akkor lehet voltaképpen felelni, ha az új tények és tapasztalatok tanát vagy egészen megsemmisítenék, vagy azt legalább lényegesen módosítanák és kiegészítenék. Ily válasznak pedig, arról meg vagyunk győződve, senki sem örülne jobban, mint éppen ő.